TRANSILVANIJA U HRVATSKIM RJEČNICIMA

Anđela FRANČIĆ, Bernardina PETROVIĆ

A representation of place names , ethnics and ktetics may provide in the historical and contemporary monolingual, bilingual and multilingual dictionaries. In the introductory part of the paper the authors describe the concept of Transylvania in the historic, geographic and demographic context as well as a brief look at the Croatian lexicography. The focal point of the paper is the description and analysis of the notion of Transylvania and its synonyms, ethnic, ktetics and possessive adjectives that are derived from them in historical and contemporary Croatian dictionaries. The differences and similarities in the review and presentation of corpus were observed. A careful analysis of the collected corps will demonstrate their (un)systematic description. The research was a complex task because the collected lexical material is great and rich, especially in old Croatian dictionaries .

Key-words: Transylvania, Erdély, Croatian lexicography, dictionaries

Zastupljenost je toponima, etnika i ktetika pretkaziva u povijesnim i suvremenim jednojezičnim, dvojezičnim i višejezičnim rječnicima. U uvodnome je dijelu kratak osvrt na Transilvaniju[1] u povijesno-zemljopisno-demografskom kontekstu te na hrvatsku leksikografiju. Pratit ćemo pojavnost toga horonima i njegovih istoznačnica, od njih tvorenih etnika, ktetika i posvojnih pridjeva u odabranim povijesnim i suvremenim hrvatskim rječnicima, uočiti različitosti, ali i sličnosti u njihovu prikazu i obradbi. Prikaz i analiza rječničke obradbe korpusa pokazala se ne samo izazovnom nego i vrlo složenom zadaćom s iznenađuje brojnom i bogatom leksičkom građom osobito u starijim leksikografskim izvorima.

1. Uvod

Jednom od sastavnica onimije nekoga jezika, uz antroponime i krematonime, jesu i toponimi – zemljopisna imena koja služe za orijentaciju u prostoru. Vezani uz nepomičan i nepomičljiv zemljopisni objekt, toponimi svojim izrazom i doimenskim sadržajem svjedoče o prostoru i vremenu u kojima su nastali, o stupnju razvoja jezika kojim su oblikovani, o materijalnoj i duhovnoj kulturi svojih nadjevatelja. Toponimi se mogu proučavati s različitih aspekata: zemljopisnoga, povijesnoga, arheološkoga, etnološkoga, kartografskoga i jezičnoga (koji je sastavnim dijelom

[1] Transilvanija je danas uobičajeno ime za rumunjsku pokrajinu koja se u hrvatskim povijesnim izvorima najčešće spominje imenom *Erdelj* te rjeđe *Sedmogradska*.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

širega onomastičkog opisa). Bavljenje njima, kao i ostalim imenskim leksikom, zahtijeva interdisciplinarni pristup jer se jedino njime može spoznati kompleksnost imenā kao sociolingvističkih znakova – pretpostaviti vjerojatan poticaj njihovoj pojavnosti u zasvjedočenome liku u povijesnome i zemljopisnome kontekstu, propitati i razumjeti njihove mijene u vremenskome slijedu od najranijih do suvremenih potvrda.

Budući da (je) hrvatski jezik spletom različitih okolnosti preko svojih govornika dolazi(o) u doticaj s drugim (prostorno bližim ili udaljenijim) jezicima, pojedina imena tih jezika davalaca više ili manje prilagođena hrvatskomu kao jeziku primaocu, pretkazivom su sastavnicom hrvatskoga imenskoga korpusa.[1] Gotovo od samih početaka hrvatske leksikografije među rječničkom građom nalazimo i imensku komponentu (dio koje su i toponimi). Ona je također jednim od svjedoka bogate višestoljetne hrvatske kulturne povijesti.

Predmetom našega rada bit će toponim, upravo horonim[2], *Transilvanija*. Pratit ćemo njegovu pojavnost i pojavnost njegovih istoznačnica, od njih tvorenih etnika, ktetika i posvojnih pridjeva u odabranim povijesnim i suvremenim hrvatskim rječnicima, uočiti različitosti, ali i sličnosti u njihovu prikazu i obradbi. Selektivan pristup odabiru toponima u starijim se izvorima uglavnom ne objašnjava, a iz uvrštenih pojavnica teško je dokučiti kriterije po kojima je ime nekoga zemljopisnog objekta „zavrijedilo“ biti sastavnicom rječničkoga korpusa. Suvremeni rječnici nerijetko izostavljaju imena, a i kada ih uključuju u svoj korpus, izabiru samo „važnije“ ili „poznatije“ toponime uvrštavajući ih abecednim slijedom zajedno s ostalim leksikom ili ih izdvajaju i objavljuju u dodatku rječniku. Iako važnom leksičkom sastavnicom, činjenica je da se u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika (iznimkom je *Hrvatski enciklopedijski rječnik*) toponimi pojavljaju tek iznimno, a češće se donose potvrde od njih izvedenih etnika i ktetika. Kada koncepcija rječnika obuhvati toponimijsku komponentu, istraživačima je, osim kriterija izbora toponima, zanimljiva njegova obradba, ponajprije sustavnost i dosljednost u semantičkome opisu.

1.1. Transilvanija – povijesno-zemljopisno-demografska skica

Transilvanija je ime jedne od rumunjskih povijesnih kneževina. Za rimske vladavine biva uključena u provinciju Daciju te se postupno romanizira. Tijekom razvijenoga srednjeg vijeka nalazi se u sastavu Ugarske koja ju integrira pod svoju krunu pridavajući joj pritom titulu teritorijalno zasebnoga vojvodstva. Za vladavine

[1] Primajući koji stranojezični toponim, hrvatski ga jezik kadšto prilagođuje svojemu sustavu te tako nastaju egzonimi, tj. zemljopisna imena koja se upotrebljavaju u nekom jeziku za zemljopisni objekt što se nalazi izvan područja na kojemu se tim jezikom govori, a razlikuje se od endonima, tj. oblika koji se upotrebljava na autohtonom jeziku države kojoj taj objekt pripada (Crljenko 2008:79).

[2] *Toponimija* se s obzirom na imenovani topografski objekt može i dalje dijeliti. Kako ne postoji općeprihvaćena dioba ni terminologija za toponimijske jedinice nižega ranga, navodimo tek neke od njih s kojima se slaže većina onomastičara (*hidronimija* 'imena voda', *oronimija* 'imena reljefnih oblika Zemljine površine', *ojkonimija* 'imena naselja', *horonimija* 'imena veće zemljopisne ili administrativne jedinice'...). Sastavnicom su toponimije još imena dijelova naselja, otoka, šuma, polja, špilja itd.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

Ivana Žigmunda (1540-1570.) Transilvanija postaje neovisnom kneževinom pod zaštitom Habsburgovaca, a za mađarskoga kneza Mihálya I. Apafia (1661-1690.) potpada pod utjecaj Osmanskoga Carstva.[1] Car Leopold I. proglašuje ju krunskom zemljom Habsburgovaca u kojemu statusu (s kratkim prekidom 1848-1849.) ostaje sve do 1867. Tada, nakon Austro-ugarske nagodbe, kao sastavnica ugarskoga dijela ulazi u sastav novoosnovane Austro-Ugarske Monarhije. Nakon raspada Monarhije, Trianonskim mirom (1920.) Transilvanija je dodijeljena Rumunjskoj. Godine 1940. sjeverozapadni dio Transilvanije pripojen je Mađarskoj. Pariškim je mirom 1947. Transilvaniju ponovno u cjelini dobila Rumunjska.[2]

Transilvanijom se danas naziva zemljopisno-povijesno područje smješteno u karpatskome bazenu (središnji i sjeverozapadni dio Rumunjske) na više od 60 000 km^2. Osim istoimene povijesne pokrajine, danas obuhvaća još i istočni dio nekadašnje Ugarske te dio Banata. U sklopu Rumunjske Transilvanija danas nema poseban politički status. Podijeljena je u 16 okruga, a najveći su transilvanijski gradovi Cluj-Napoca i Braşov. U njezinu su povjesnicu upisana imena mnogih plemena i naroda (trački Dačani, Geti, Skiti, Goti, Huni, Gepidi, Langobardi, Avari, Slaveni, Mađari, Nijemci...). Danas je to etnički najheterogeniji prostor Rumunjske, a većinu stanovništva čine Rumunji i Mađari.

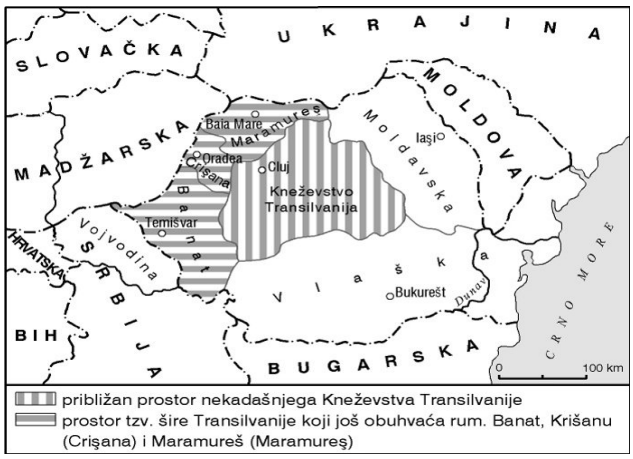

Slika 1. Položaj Transilvanije u Rumunjskoj http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62040

1.2. Kratak osvrt na hrvatsku leksikografiju

Početak se hrvatske leksikografije uobičava vezati uz rukopisni višejezični slikovni rječnik *Liber de simplicibus* liječnika i farmakologa Nicolla Roccabonelle iz

[1] Opširnije o rumunjskim zemljama u srednjemu i ranome novom vijeku v. Grgin (2006).

[2] Vlaški knez Mihai Bravu, posljednji veliki vladar rumunjskoga srednjovjekovlja (1593-1601.), prvi je uspio u rumunjskoj povjesnici ujediniti i zavladati svim trima rumunjskim zemljama. Za vladavine kneza Alexandrua Ioana Cuze (1859-1866.) 1859. dolazi do stupanja Moldavske Kneževine i Vlaške Kneževine u personalnu uniju Ujedinjena Kneževstva (*Principatele Unite*), čime je stvorena jedinstvena rumunjska država. Jedinstvenom je, pod imenom *România*, proglašena 1862.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

sredine 15. stoljeća. Iz ranoga razdoblja povijesti hrvatske leksikografije neizostavan je spomen u Anconi 1527. godine tiskane anonimne knjižice od samo osam stranica naslovljene *Opera nuova che insegna a parlare la lingua schiavonesca* autorstvo koje se pripisuje talijanskomu trgovcu Pietru Lupisu Valentianu. Prvi veći samostalno tiskani rječnik kojemu je hrvatski jedna od sastavnica jest *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum: latinae, italicae, germanicae, dalmaticae et hungaricae* Šibenčanina Fausta Vrančića (Venecija, 1595.). Na samome kraju 16. stoljeća nastaje rukopisni hrvatsko-talijanski rječnik čije se autorstvo pripisuje Bartolu Kašiću. U sljedećim stoljećima raste broj rječnika – Petar Loderecker, Jakov Mikalja, Juraj Habdelić, Ivan Belostenec, Ludovik Lalić, Ivan Tanzlingher Zanotti, Pavao Ritter Vitezović obilježit će hrvatsku leksikografiju 17. i njezin prijelaz u 18. stoljeće. Iz navedenoga se niza izdvaja Mikaljin trojezičnik *Blago jezika slovinskoga*, „prvi moderni hrvatski rječnik" (Gabrić-Bagarić 2001). U stoljećima koja slijede povećava se broj rječnika (pretežno dvojezičnih te manjim dijelom višejezičnih)[1] kojima je hrvatski jednom od sastavnica. Većina ih je tiskana, a neki su do danas ostali u rukopisu. S obzirom na njihov povelik popis nećemo im ovom prilikom nabrajati naslove ni autore. Svaki je od njih (a ima općih, terminoloških, povijesnih, suvremenih, frazeoloških, enciklopedijskih, rječnika kajkavskih, čakavskih i štokavskih govora, razlikovnih rječnika, rječnika stranih riječi, rječnika pojedninih književnih djela, etimologijskih, čestotnih, odostražnih...; uz klasične tu su i elektronički rječnici) važnom karikom u hrvatskome leksikografskom lancu. Posljednja je karika u nizu nedavno tiskom objavljen *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* (Zagreb, 2015.) skupine autora koji sadržava više od 120 000 natuknica i podnatuknica čija se obradba proteže na 1788 stranica.

Za ovaj smo rad iz bogatoga hrvatskoga leksikografskog opusa izdvojili samo neke rječnike tražeći u njima potvrdu (i obradbu) imena *Transilvanija*, odnosno njezinih istoznačnica.

1.3. Hrvatsko-transilvanijski dodiri i veze

Prema popisu iz 2011. Rumunjska ima 20 121 641 stanovnika. Najviše je, dakako, Rumunja (83,5%), slijede Mađari (6,1%), Romi (3,1%), Ukrajinci (0,3%), Nijemci (0,2%), Židovi i dr. Hrvata je 5 408 (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=53715). Oni se prema podrijetlu i dijalektnim značajkama govora mogu podijeliti u pet skupina – četiri žive u zapadnome Banatu (prostor tzv. šire Transilvanije) – u Keči (kajkavci), u Čeneju (čakavci), u Rekašu (šokački Hrvati, štokavci), u sedam sela od kojih je najveće Karaševo (po kojemu je ta skupina nazvana karaševski Hrvati, govornici torlačkoga narječja) blizu grada Ričice (rum.

[1] Jednojezični hrvatski rječnici pišu se potkraj 19. stoljeća. Prvi dovršeni jednojezičnik *Rječnik hrvatskoga jezika* Ivana Broza i Franje Ivekovića tiskan je na samome početku 20. stoljeća (1901.).

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

Reşiţa) – a peta u gradu Sulini na delti Dunava u najistočnijemu dijelu Rumunjske (o njima se malo zna) (Vulić 1998).

Hrvati i Rumunji u prošlosti su dulje ili kraće vrijeme živjeli u istim državama (srednjovjekovna Ugarska, Habsburška Monarhija, Austro-Ugarska Monarhija, Osmansko Carstvo) te su pretkazivi i njihovi međusobni dodiri. Spomenimo tek malobrojne koji su svjedocima hrvatsko-transilvanijskih/erdeljskih veza.

Pripadnici hrvatskih velikaških obitelji bivali su i erdeljskim vojvodama, npr. pojedini članovi hrvatske plemićke obitelji Lacković (Lackfi) obnašali su dužnost erdeljskoga vojvode neprekidno dvadeset godina (od 1356. do 1376.), a uz kraće prekide čak četrdesetak godina (od 1344. do 1386.) (Karbić 2009: 21). Matijaš Korvin 1469. na položaj erdeljskoga vojvode uzdiže Nikolu, hrvatskoga plemenitaša iz roda Čupor Moslavački (Nikolić Jakus 2011: 292). Nezakoniti sin kralja Matije Korvina – Ivaniš Korvin (1473-1504.) – slavonski herceg i hrvatsko-slavonsko-dalmatinski ban ima, uz ostalo, posjede i u Transilvaniji (http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=112). Na Korvinovu je dvoru u djetinjstvu boravio Juraj Utišinović Martinušević (1482-1551.), hrvatski plemić, državnik, vojskovođa, pavlinski predstojnik i prior, biskup Velikoga Varadina i nadbiskup Ostrogona, savjetnik i rizničar kralja Ivana Zapolje, vrhovni sudac i kardinal (Sekulić 1997).

Faustu Vrančiću (1551-1617.) https://hr.wikipedia.org/wiki/1598.Rudolf II. 1598. dodjeljuje naslov čanadskoga biskupa te on do 1605. obavlja dužnosti kraljevoga savjetnika za Mađarsku i Transilvaniju (https://hr.wikipedia.org/wiki/Faust_Vran%C4%8Di%C4%87).

Splićanin Aleksandar Komulović (1548-1608.) bio je apostolski vizitator u Albaniji, Bugarskoj, Vlaškoj i Transilvaniji (1584-1587.) te papinski izaslanik u posebnoj diplomatskoj misiji pape Klementa VIII. u Vlaškoj, Transilvaniji, Poljskoj i Rusiji (1593-1599.). Komulović je prvi predstojnik hrvatskoga kaptola sv. Jeronima u Rimu (1589.) i prvi Hrvat koji je pismenom oporukom 1608. svu svoju imovinu ostavio za tiskanje hrvatskih knjiga (http://isusovci-split.hr/znameniti-isusovci-u-splitu).

U franjevačkim su samostanima u Erdelju djelovali redovnici hrvatskoga podrijetla. Među poznatijima bili su Andrija Zagrebački/Kroata (mađ. Zágrábi/Kroata András), tj. Andrija Knezajić (autor dramatiziranioga kajkavskog Marijina plač iz Erdelja iz prve polovice 17. st., pronađena u franjevačkom samostanu u Csíksomlyóu) i p. Stjepan Soljak (Stjepan Matijević; István Szalinai) (Lukač 2003).

Rodom iz Erdelja bio je zagrebački biskup Nikola Olah (Nicolaus Olahus, 1491/3-1568.) koji je pet godina (1543-1548.) upravljao biskupijom (iako najvjerojatnije u Zagrebu uopće nije boravio, što nije bilo neobično u to vrijeme). Olah je, uz ostalo zaslužan za izgradnju sisačke utvrde te zaštitnik i mecena Antunu Vrančiću, Jurju Draškoviću i Andriji Dudiću (Manea-Grgin 2010).

Iz Erdelja je potekao i Franjo Haller (Kerelőszentpál, Erdelj, 24. III. 1796 – Beč, 5. III. 1875), grof od Hallerkeőa i hrvatski ban (1842-1845.) za čijega se

BDD-A27171 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

banovanja zbio obračun na Markovu trgu 29. VII. 1845. nakon pobjede mađarona na izborima za skupštinu Zagrebačke županije (http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=24186).

2. Etimološke napomene uz istoznačna imena za Transilvaniju

Upravo *Transilvanija*, odnosno njezine raznojezične istoznačnice – *Erdelj, Sedmogradska*, *Sedmogorska* i *Sibinjska zemlja* – od svih rumunjskih toponima zauzimaju najviše mjesta u hrvatskim rječnicima.

Ime *Transilvanija* hrvatski je egzonim za rumunjski horonim *Transilvania* (rum. *Transilvania* < lat. *trans* 'preko' i *sylva* 'šuma'). Rumunjsko je ime nastalo prijevodom mađarskoga imena *Erdély* (< od mađarske sintagme *erdö elü* 'preko šuma = trans silvam') na latinski jezik (Skok 1971: 493).

Ime *Erdelj* hrvatski je egzonim za mađarski endonim *Erdély* (nastao univerbizacijom mađarske sintagme *erdö elü* 'preko šuma'). Rumunjsko je ime, uz *Transilvania*, i *Ardeal*.

Ime *Sedmogradska* hrvatska je prevedenica njemačkoga imena za Transilvaniju – *Siebenbürgen*.[1] To njemačko ime pučka etimologija tumači „kot 'Sedem trdnjav', kar naj bi se nanašalo na utrjena mesta *Hermannstadt* (*Sibiu*), *Klausenburg* (*Cluj*), *Kronstadt* (*Braşov*), *Bistritz* (*Bistriţa*), *Mediasch* (*Mediaş*), *Mühlbach* (*Sebeş*) in *Schässburg* (*Sighişoara*), kljub temu pa očitno izhaja iz rimskega imena *Cibinium* za kraj *Sibiu* oziroma *Hermannstadt*" (Kladnik – Perko 2013). Riječ je o eliptičnome imenu nastalom univerbizacijom (svođenjem na diferencijacijsku sastavnicu) od sintagme *Sedmogradska zemlja*.

Ime *Sedmogorska zemlja* jedna je od hrvatskih inačica imena *Transilvanija*. Iako je značenje dijelova te sintagme prozirno, nejasnim ostaje motivacija pridjevske sastavnice.

Ime *Sibinjska zemlja* motivirano je imenom (najvažnijega) grada Transilvanije. *Sibinj* je hrvatska inačica (egzonim) imena rumunjskoga grada *Sibiu*, koji su 1190. osnovali njemački doseljenici što su došli u ondašnju Transilvaniju s ciljem razvoja rudarstva, obrta i trgovine. Njemačko je ime toga grada Hermannstadt, a mađarsko Nagyszeben. Uz Sibinj vežemo *Janosa Hunyadija*, u narodnim pjesmama poznatoga kao *Janko Sibinjanin*.

3. Rječnička obradba horonimā *Erdelj, Sedmogorska, Sedmogradska, Sibinjska zemlja* i *Transilvanija*

Za potrebe ovoga rada pregledano je dvadesetak rječnika, najstariji među njima bio je Vrančićev petojezičnik iz 1595, a najmlađi netom tiskom objavljen *Veliki*

[1] Nijemci su, sudeći po dokumentima iz 13. i 14. st., rabili i ime *Über Wald* ('preko šume') a potom su počeli rabiti ime *Siebenbürgen*.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

rječnik hrvatskoga standardnog jezika iz 2015. Među odabranim leksikografskim djelima bili su jednojezičnici hrvatskoga jezika te dvojezičnici i višejezičnici u kojima je hrvatski jednom od sastavnica (a ostale su sastavnice jedan strani jezik ili više njih – latinski, talijanski, mađarski i njemački). U nekim rječnicima nisu pronađeni traženi horonimi, što zbog nedorečenih kriterija uvrštavanja imena u rječnike u počecima hrvatske leksikografije, što zbog jasno definiranih kriterija kojima se imenska građa isključuje iz suvremenih leksikografskoga opisa.[1] Ipak većina pregledanih rječnika (vidi popis izvora na kraju rada) sadržava jedno hrvatsko ime ili (češće) više njih za nekadašnju rumunjsku kneževinu, a danas pokrajinu u toj istočnoeuropskoj državi. U središtu su našega zanimanja bili hrvatski egzonimi za rumunjski horonim *Transilvania*, odnosno *Ardeal*.

Izdvojivši iz leksičke ukupnosti ciljana imena te proučivši način njihove pojavnosti i obradbe, uočeno je da se hrvatski egzonim pojavljuje u različitim strukturnim dijelovima rječničkoga članka:

a) kao natuknica (u jednojezičnim rječnicima te u dvojezičnim i višejezičnim rječnicima kojima je hrvatski polazni jezik)

b) kao istoznačnica natukničkoga lika (u dvojezičnim i višejezičnim rječnicima kojima je hrvatski ciljni jezik; u jednojezičnim rječnicima nakon definicije ili postponiran uputnicama *vidi*, *isto što* kojima se povezuje s istoznačnim natukničkim likom uz kojega se donosi podrobnija obradba)

c) kao sastavnica egzemplifikacijskoga dijela rječničkoga članka (u jednojezičnicima koji sadržavaju taj strukturni dio rječničkoga članka)

d) kao sastavnica semantičkoga opisa etnika i ktetika izvedenih iz egzonima (u jednojezičnim rječnicima).

Nakon što su iz prvih dvaju[2] – a) i b) – od četiriju navedenih dijelova rječničkih članaka odabranih djela hrvatske povijesne i suvremene leksikografije ekscerpirani hrvatski egzonimi za rumunjski horonim *Transilvania*, utvrđeno je mnoštvo pojavnica koje se mogu svrstati u ove skupine:

	potvrđeni likovi[3]
ERDELJ	***'delj*** (Voltić 1803; Paričić 1858) ***'deļ*** (ARj) *'deļ* (ARj)

[1] Horonim *Transilvanija* ili koje drugo njemu istoznačno ime ne nalazimo u Vrančićevu petojezičnom rječniku *Dictionariumu*, Stullijevu *Rjecsoslòžju illirsko-italiansko-latinskome,* Mažuranić – Užarevićevu *Němačko-ilirskome slovaru* te u trima suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika – Anićevu *Velikome rječniku hrvatskoga jezika, Školskome rječniku hrvatskoga jezika i Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (potonja dva plod su rada skupine autora).

[2] Ograničili smo se natuknički lik i njemu istoznačne likove iz semantičkoga opisa jer se u njima pojavljuju sve inačice zapisa pojedinoga horonima. U egzemplifikacijskome dijelu te u definicijskim sintagmama etnika i ktetika pojavljuju se natuknički likovi u različitim padežnim oblicima te oni mogu biti eventualno zanimljivi u prikazu morfoloških značajka horonima o kojemu je riječ, a kojima se u ovome radu nismo posebno bavili.

[3] Potvrđeni se likovi donose u izvornoj grafiji. Natuknički su likovi masno pisani. Potvrde su popraćene kraticom izvora iz kojega su ekscerpirane (potpune bibliografske podatke pojedinoga izvora v. na kraju rada).

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

	ꙁdéĺ (Voltić 1803) ***ꙁdely*** (Habdelić 1670; Belostenec II 1740) *ꙁdegl* (Mikalja 1649/1651) ***ꙁdelj*** (Broz – Iveković 1901) ***ꙁdēlj*** (Klaić 1987; RHJ LZ 2000, HER 2003) *ꙁdel* (Belostenec I 1740) ***ꙁrdeḽ*** (ARj), *Jerdeḽ* (ARj) ***Ꙁrdeḽ*** (ARj) *Ꙁrdeḽ* (ARj) ***ꙁleḽ*** (ARj) *ꙁdeĺ* (Vitezović 17./18. st.) ***ꙁeḽska*** (ARj) ***ꙁdegl ꙁemglja***[1] (Mikalja 1649–1651) *ꙁdèly Derſava* (Jambrešić – Sušnik (1742) *ꙁdelyzka zemlya* (Jambrešić – Sušnik (1742) *ꙁdelſzko herczeſtvo* (Belostenec I 1740)
TRANSILVANIJA	*Transilvania* (ARj) ***Transilvanija*** (ARj) *Transilvanija* (ARj, Klaić 1987; RMH LZ 2000) ***Transìlvānija*** (Klaić 1987; RMH LZ 2000)
SEDMOGRADSKA	*Sedmogradska* (Klaić 1987; RMH LZ 2000) ***Sȅdmogradskā*** (RMH LZ 2000)
SEDMOGORSKA	*Sedmogorci* (Vitezović 17./18. st.) *Sedmogorſka zemĺa* (Vitezović 17./18. st.; ARj) *Sedmogorſka* (rkp. *Sedmogorſko*) (Vitezović 17./18. st.)
SIBINJSKA ZEMLJA	*Sibińani* (Vitezović 17./18. st.) *Sibińſka zemĺa* (Vitezović 17./18. st.)

Iz tablice se dade iščitati:

– u hrvatskoj su leksikografiji potvrđena različita imena za rumunjsku pokrajinu (nekad kneževinu) Transilvaniju

– različitost se potvrđenih likova očituje na grafijskome, fonološkome, tvorbenome, sintagmatskome i leksičkome planu

– potvrđeni se likovi mogu svesti u pet raznokorijenskih skupina: ERDELJ, TRANSILVANIJA, SEDMOGRADSKA, SEDMOGORSKA, SIBINJSKA ZEMLJA

– potvrdama je nabogatija skupina ERDELJ

Jedan od razloga različitoga bilježenja toga imena jest završni palatalni glas, koji dijeli sudbinu palatala u hrvatskoj latinici sve do ustaljivanja njegova bilježenja dvoslovom *lj*. U građi su potvrđeni ovi grafijski ostvaraji toga glasa: *gl* (*Erdegl*), *ly* (*Erdely*), *Ĺ* (*YrdeĹ*), *ḽ* (*Erdeḽ*) i *lj* (Erdelj). Prvi u nizu karakterističan je za južnohrvatsku predgajevsku grafiju (oblikovanu pod talijanskim utjecajem), drugi je osobito čest u sjevernohrvatskoj grafiji (oblikovanoj pod mađarskim utjecajem),

[1] U dvorječnoj je natuknici *Erdegl ꙁemglja* samo prva riječ ime (horonim), dok je druga „objašnjenje" što se njime imenuje. Taj je postupak oblikovanja toponimijske natuknice karakterističan za čitav Mikaljin rječnik (usp. *bofna ꙁemglja*; *balatin, jeꙁero; Barcellona grad*).

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

treći je prepoznatljiva Vitezovićeva grafijska značajka, potom slijedi Daničićevo rješenje bilježenja primijenjeno u ARj (i starijim Akademijinim filološkim izdanjima) te na kraju današnji dvoslov kojim taj palatal prvo bilježe slavonski pisci, a grafijskim obilježjem općehrvatske grafije postaje usvajanjem Gajeva prijedloga reforme hrvatske latinice. U Belostenca, uz lik *Erdely*, dolazi i potvrda s depalataliziranim završnim glasom *Erdel* (depalatalizacija se iščitava i iz prve sastavnice pridjevske tvorenice *erdelſzko herczeſtvo*).

Drugi razlog različitosti bilježenja imena ERDELJ jest njegov početni vokal. Pojedini ga pisci bilježe s predmetnutim (protetskim) *j* (*Jerdeļ*), odnosno *h* (*Herdeļ*). Stranost imena, odnosno neprozirna etimologija vjerojatno je bila povodom da se početno *E* – razumije kao popratni vokal uz slogotvorni *r* te se ono ispušta (*Rdeļ*) ili se bilježi slijedom *yr*, što je jedan od prijedloga bilježenja toga slogotvornoga glasa (Vitezović). Zamjetno je da se suvremenije potvrde bilježe s (kratkouzlaznim) naglaskom na početnome slogu, a da najsuvremeniji izvori (K, LTZ. HER) bilježe i zanaglasnu dužinu. Osim jednorječnih inačica, ovaj je rumunjski horonim u hrvatskoj leksikografiji zasvjedočen i u dvorječnim sintagmama, i to: imeničko-imeničkim *Erdèly Derſava* (JS) te imeničko-pridjevskim: *Erdelyzka zemlya* (JS) i *erdelſzko herczeſtvo* (B[l]). Takav način imenovanja, osobito kad su u pitanju imena država, nerijetko nalazimo u našoj starijoj leksikografiji (npr. imena država u Habdelićevu *Dictionaru* beziznimno su takve dvorječne strukture: *Cheska zemlya, Ferlyanszka zemlya, Gerchka zemlya, Kranszka zemlia, Latinszka zemlya, Lengyelszka zemlya, Nemska zemlya, Polyszka zemlya, Sidouszka zemlya, Spanyolszka zemlya, Szlovenszka zemlya, Tatarszka zemlya, Ulaska zemlya, Vugerszka zemlya; Franczoszki Orszag, Horvatszki Orszag, Persianzki orszag* (Frančić 2013: 487). Postanak jednorječnoga imenskog lika *Rdeļska* tumačimo univerbizacijom (izostavljanjem manje obilježene sastavnice *zemlja, *država) te poimeničenjem nastaloga lika. I taj način postanka imena (univerbizacija s poimeničenjem) poznat je hrvatskoj toponimiji (npr. *Hrvatska < Hrvatska zemlja, Francuska < Francuska zemlja; Kamensko < Kamensko *selo, Splitska < Splitska *luka*).

– skupina TRANSILVANIJA zastupljena je samo trima inačicama: onom identičnom izvornomu liku (*Transilvania*), onom s umetnutim intervokalnim *j* (*Transilvanija*) te onom s prozodijskim oznakama u natukničkome liku (*Transìlvānija*). Naglaske bilježe, pretkazivo, noviji leksikografski izvori.

– skupina SEDMOGRADSKA potvrđena je u samo jednome liku, koji je u natuknici naglašen (***Sèdmogradskā***). Bilježe ju samo dva novija rječnika – u Klaić (1987) pojavljuje se kao istoznačnica natukničkomu leksemu *Èrdēlj* te u RHJ LZ (2000), u kojemu je natuknicom te istoznačnica natukničkomim leksemima *Èrdēlj* i *Transìlvānija*.

– izvornik svih pojavnica skupine SEDMOGORSKA jest Vitezovićev *Lexicon Latino-Illyricum*[1]. One se pojavljuju u trima inačicama koje se navode kao

[1] Pojavnicu *Sedmogorska zemlja* nalazimo i u ARj pod natuknicom *sedmogorski* s jedinom potvrdom upravo iz Vitezovićeva rječnika.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

istovrijednice natukničkim likovima *Dacia. Tranſilvania* i *Tranſilvania.* Zanimljivišću se izdvaja jednorječnica *Sedmogorci* – množinski etnik u službi horonima. Tu pojavu srećemo u hrvatskoj ojkonimiji. „U hrvatskom srednjovjekovlju izdvaja se jedna značajna skupine zemljopisnih imena, koja se odlikuje dvjema činjenicama: a) prepoznatljiva je imenskom strukturom i b) odnosi se samo na naseljena mjesta. To su ojkonimi tipa. *Hlmačane, Orebići, Konjevrate, Pećane* itd. Njima se mogu pribrojiti i stara etnonimska imena *Horvati, Srbljane, Neretvani, Vlasi, Arbanasi, Ugrini, Nijemci* itd. Imena ove skupine nisu označavala u početku *lokalitet* nego *ljude* koji obitavaju na dotičnom mjestu“ (Šimunović 1986: 29–30). Dvorječno ime *Sedmogorſka zemĺa* pripada već opisanomu tipu pridjevsko-imeničkih sintagmi i jednorječnice nastale pokraćivanjem uz preobrazbu (*Sedmogorſka*).

– izvornik obiju pojavnica skupine SIBINJSKA ZEMLJA jest Vitezovićev *Lexicon Latino-Illyricum*. One su strukturom jednake ekvivalentnim horonimima iz skupine SEDMOGRADSKA i SEDMOGORSKA – zasvjedočene su u množinskome liku *nomina ethnica* (*Sibińani*) i u dvorječnoj pridjevsko-imeničkoj sintagmi *Sibińſka zemĺa*. Izostaje očekivana univerbizacija potonje dvorječne sintagme (**Sedmogorska*).

Najstariju rječničku potvrdu horonima kojim se imenuje povijesna pokrajina u Rumunjskoj, o kojoj je riječ u ovome radu, sadržava *Blago jezika slovinskoga* Jakova Mikalje – *Erdegl ʒemglja*. Ta činjenica ne iznenađuje znamo li da mnoge riječi u *Blagu* imaju status prvopotvrđenice (Gabrić-Bagarić 2010: 123) te da je Mikalja prvi hrvatski leksikograf koji u svoj rječnik uvrštava i brojna imena među kojima pretežu upravo toponimi, a za najveći je broj njih *Blago* prvi i često jedini izvor (Gabrić-Bagarić 1997: 65).

Najviše različitih inačica horonima *Erdelj* nalazimo u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* JAZU. Među varijantnim likovima u tome rječniku pretežu grafijske inačice, što se može tumačiti njegovim odrednicom povijesnoga rječnika koji se temelji na brojnim vrelima nastalim u dugome vremenskom protegu u kojemu sve do gotovo sredine 19. stoljeća nije postojala jedinstvena grafija. Varijantnosti pridonose i različiti načini prilagodbe stranoga imena hrvatskomu raznodijalektnom jezičnom sustavu.

Pozornost pobuđuje istoznačni niz hrvatskih horonima koje Vitezović (17./18. st.) u svojemu rukopisnom dvojezičniku navodi kao ekvivalente latinskima:

> *Dacia Tranſilvania – Erdéĺ, Yrdeĺ, Sibińani, Sibińſka zemĺa, Sedmogorci, Sedmogorſka zemĺa*
> Tranſilvania – *Sedmogorſka* (rkp. *Sedmogorſko*), *Sedmogorſka zemĺa, Yrdéĺ, Sibińſka zemĺa*).

Bogatstvo imenskih likova u Vitezovića ne iznenađuje znamo li da se, pišući zasebni dio svojega *Lexicona* u kojemu je obradio hrvatsku antroponimiju, oslanjao na živi narodni govor svojega vremena.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

> Promatrajući narod i njegov jezik, Vitezović nije vidio samo jezik, gramatiku i leksik, nego i jednu od osnovnih pojava u denominaciji svojih suvremenika: ime sa svim svojim varijacijama. (...) Uz živi govor osnovom je u radu P. Vitezoviću služila historiografska literatura. Kao historičar koji je proučavao opću slavensku, južnoslavensku i hrvatsku povijest, Vitezović je čitao svu dostupnu literaturu i iz nje bilježio sve što je smatrao važnim za proučavanje povijesti »Ilirije« (Putanec 1968: 46–47).

Navedeni horonimski primjeri potvrda su da je slično postupio i s toponimima – bilježio je sve likove koje je čuo i pronašao u dostupnoj mu literaturi smatrajući ih nosiocima važnih jezičnih i izvanjezičnih poruka.

U višejezičnoj povijesnoj leksikografiji horonim *Transilvanija* (upravo *Transilvania*) dolazi isključivo kao stranojezični (talijanski, latinski) ekvivalent hrvatskomu horonimskom liku *Erdelj* (i njegovim inačicama). U novijim jednojezičnicima *Transilvaniju* nalazimo uključenu u imenski korpus hrvatskih egzonima zajedno s *Erdeljem* i (rijetko) *Sedmogradskom*.[1]

I površnim pregledom pojavnosti i obradbe promatranih horonimskih natuknica zamjetna je nesustavnost i nedosljednost unutar istoga leksikografskog izvora, razlike u semantičkome opisu kao i različit tretman u prikazu homografskih likova (ako se pojavljuju) u različitim leksikografskim izvorima.

a) S obzirom na to da su u ARj potvrđeni etnici *Ardeļac* te ktetici *ardeļskî* i *sedmogorski*, očekivali bismo i horonimne likove *Ardeļ* i *Sedmogorska*, ali njih ARj nema u svojemu korpusu (pritom Vitezovićevu sintagmu *Sedmogorska zemļa* navodi pod pridjevskom natuknicom *sedmogorski*).

b) U ARj se uz natuknicu *Èrdeļ* navode dva različita značenja: '1) Transilvanija i 2) „selo u hrvatskoj krajini u okrugu ogulinsko-sluńskom' s napomenom da se potonje ime izgovara s kratkosilaznim naglaskom na prvome slogu. HER pak sadržava dvije natuknice – *Èrdelj*[1] i *Èrdelj*[2] – koje su, kao što je iz njihovih prozodijskih oznaka vidljivo, istozvučne istopisnice[2].

c) Promatrani se izvori razlikuju i u prozodijskome opisu horonima Erdelj (usp. ARj *Erdéļa*, BI *Erdèlja*).

d) U starijim (dvojezičnim i višejezičnim) rječnicima uz inojezični ekvivalent horonima *Erdelj* (*Transylvania, Dacia*) uglavnom dolaze gramatičke odrednice (genitivni nastavak i kratica za oznaku roda), a uz hrvatski lik one nerijetko izostaju. Pritom valja istaknuti da je prema Voltiću *Erdelj* imenica ženskoga roda koja se mijenja po *e*-sklonidbi (Erdelj, e. f.).

e) U suvremenim se hrvatskim jednojezičnicima kao natuknički likovi uglavnom pojavljuju *Èrdelj* i *Transìlvānija* (K), a tek iznimno (LZ) kao

[1] Zanimljivo je npr. da u *Hrvatskoj enciklopediji* uz natuknicu *Erdelj* stoji samo uputnica na *Transilvaniju* (Erdelj → Transilvanija), što bi imalo značiti da je *Erdelj* u suvremenome hrvatskom jeziku i njegovoj onimiji manje uobičajeno ime od *Transilvanije* (*Hrvatska enciklopedija*, knj. 3, str. 492).

[2] O istozvučnim istopisnicama v. Tafra (2011).

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

natuknica dolazi i *Sèdmogradskā*. Anić natuknicu *Èrdelj* ima samo u značenju ‘naselje u blizini Duge Rese’.

f) Za razliku od starije hrvatske dvojezične i višejezične leksikografije u kojoj se ne očekuje semantički opis natuknice, u suvremenim je jednojezičnicima on pretkazivom sastavnicom strukture rječničkoga članka. Opisi se svih triju natukničkih leksema uglavnom podudaraju (‘pokrajina u Rumunjskoj’), većina ih iza natukničkoga lika i morfološke odrednice donosi područnu odrednicu (*geog./geog*) i vremensku (*pov./pov*) odrednicu.

4. Tvorba etnika od egzonimnoga horonima *Erdelj* i njegovih istoznačnica

U recentnim se hrvatskim jezikoslovnim radovima etnici najčešće definiraju kao imena stanovnika kojega naselja, kraja, pokrajine ili države i uglavnom razmatraju kao imena (*nomina propria*), u nekima se drže kategorijom između imena i apelativa (Bjelanović 2007: 31), u nekima se razlikuju etnici kao imena stanovnika i etnonimi kao imena naroda (Čilaš Šimpraga 2012: 17), a u nekima pokazuje da su samo množinski oblici etnika imena (Peti 1997: 101; Šimunović 2002: 531). U hrvatskoj je standardologiji odnos prema etnicima dvojak: s jedne se strane prihvaćaju etnici tvoreni prema standardnojezičnoj normi, a s druge se strane polazi od pretpostavke da treba uzeti u obzir izvorne oblike prikupljene terenskim istraživanjima i uključiti ih u standardni jezik.

Etnici izvedeni od egzonima *Erdelj* i njegovih istoznačnica u hrvatskim su rječnicima različito zastupljeni i opisani, a u strukturi se rječničkoga članka uočavaju tri načina njihove leksikografske obradbe: 1. kao natuknički likovi, 2. kao istoznačnice natukničkoga lika i 3. kao dio natukničkoga niza, što ovisi o rječničkoj koncepciji. Najčešći je jedninski oblik muškoga etnika, rjeđi jedninski oblik ženskoga etnika, dok je prilično rijedak množinski oblik. Svi su etnici sufiksalno izvedeni, iznimkom je opisni natuknički izraz *Iʒ Erdeglja* u Mikaljinu trojezičniku (1649–1651). U tom je rječniku s hrvatskim kao polaznim jezikom i talijanska istovrijednica opisna isto kao i hrvatski natuknički leksem – 'di Tranʃylvania', a samo je latinska istovrijednica sufiksalna tvorenica 'Tranʃylvanus, a, m.'.

Muški se etnici tvore četirima sufiksima: ***-ac, -ec/-ecz, -anin*** i ***-çanin*** i taj je tvorbeni model potvrđen u svim trima načinima obradbe etnika u strukturi rječničkoga članka. Svi su sufiksi potvrđeni u etnicima izvedenim od egzonima *Erdelj* i njegovih grafijskih ostvaraja (*Ardeļac, Erdeļac, Erdéljac, Jerdeļac*; *Erdelecz, Erdelec*; *Erdeļanin*; *Yrdeĺçanin*), dva su etnika izvedena iz tvorbenoga ishodišta *Sibiń* tvorena sufiksima ***-anin*** i ***-çanin*** (*Sibińanin, Sibińçanin*), a samo je jedan etnik tvoren od egzonima *Sedmogorska* i to sufiksom ***-ac*** (*Sedmogorrac*). Potonja su tri etnika zabilježena samo u Vitezovića (17./18. st.).

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

sufiks	muški etnik potvrđen kao natukničkі oblik	muški etnik u strukturi rječničkoga članka potvrđen kao istoznačnica natukničkoga leksema	muški etnik u strukturi rječničkoga članka potvrđen kao dio natukničkoga niza
-ac	*Ardeļac* (ARj) *Erdeļac* (ARj) *Erdéljac* (RHJ LZ 2000)	*Ardeļac* (ARj) *Erdeļac* (Vitezović 17./18. st.; ARj 1880–1976) *Serdeļac* (ARj), *Sedmogorrac* (Vitezović 17./18. st.)	*Erdéljac* (Klaić 1987)
-ec (-ecz)	*Erdelecz* (Habdelić 1670; Belostenec 1740), *Erdelec* (Voltić 1803)	*Erdelecz* (Jambrešić – Sušnik 1842; ARj 1880–1976)	
-anin	*Erdeļanin* (ARj)	*Sibińanin* (Vitezović 17./18. st.)	
-çanin		*Yrdeĺçanin* (Vitezović 17./18. st.) *Sibińçanin* (Vitezović 17./18. st.)	

Svi su ženski etnici nastali sufiksalnom tvorbom – plodnijim sufiksom ***-ka*** (*Èrdēljka, Yrdeĺka*; *Sedmogorka*; *Sibińka*) i slabije plodnim ***-kinja*** (*Yrdeĺkińa*; *Sibińkińa*) i pojavljuju se, kao i muški etnici, u svim trima načinima obradbe etnika u strukturi rječničkoga članka. Brojčano su slabije zastupljeni u rječničkoj makrostrukturi u odnosu na muške etnike te su zabilježeni samo u trima leksikografskim izvorima. Čak je pet raznokorijenskih ženskih etnika pocrpljeno iz Vitezovićeva rječnika kao dio istoznačnoga niza latinskoga natukničkog leksema *Tranſilvanus*, dok je etnik *Èrdēljka* zapažen u dvama suvremenim rječnicima kao natuknica (RHJ LZ 2000) i kao dio natukničkoga niza u strukturi rječničkoga članka (Klaić 1987).

sufiks	ženski etnik potvrđen kao natukničkі oblik	ženski etnik u strukturi rječničkoga članka potvrđen kao istoznačnica natukničkoga leksema	ženski etnik u strukturi rječničkoga članka potvrđen kao dio natukničkoga niza
-ka	*Èrdēljka* (RHJ LZ 2000)	*Yrdeĺka* (Vitezović 17./18. st.) *Sedmogorka* (Vitezović 17./18. st.) *Sibińka* (Vitezović 17./18. st.)	*Èrdēljka* (Klaić 1987)
-kinja		*Yrdeĺkińa* (Vitezović 17./18. st.) *Sibińkińa* (Vitezović 17./18. st.)	

Od množinskih su likova zamijećena dva raznokorijenska etnika tvorena od dviju osnova: *Transilvani* < *Transilvan(-) te *Erdèļani* < Erdèļanin i *Erdeljci* < Erdeljac. Razvidno je da je lik *Transilvani*, zabilježen kao natukničkі leksem u ARj u značenju 'stanovnici Transilvanije, rumunjske pokrajine', jedini etnik izveden iz osnove **Transilvan*(-) koji se pojavljuje u pregledanim rječnicima. Ni u jednome se rječniku ne pojavljuje ni jedninskі oblik muškoga etnika ni jedninskі oblik ženskoga etnika izveden iz te osnove. Lik *Erdèļani*, zabilježen također u ARj, dio je strukture rječničkoga članka natuknice *Erdèļanin*, a lik *Erdeljci* u RHJ LZ (2000) dio je

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

strukture rječničkoga članka natukničkoga etnika *Erdéljac* m (ž *Èrdēljka*) i natukničkoga ktetika *èrdēljskī* 'koji se odnosi na Erdelj i Erdeljce'.

Metodologija uvrštavanja etnikā izvedenih od horonima *Erdelj* i njegovih istoznačnica u strukturu rječničkoga članka ovisi ponajprije o rječničkoj tipologiji. Ako je hrvatski polazni jezik u dvojezičnicima i višejezičnicima, uz hrvatski se natuknički leksem navode stranojezične istovrijednice, a ako je hrvatski ciljni jezik ili jedan od ciljnih jezika, uz natuknički se leksem polaznoga jezika bilježi hrvatski ekvivalent, rjeđe hrvatski ekvivalenti. Rijetko se prije navođenja stranojezične istovrijednice ili stranojezičnih istovrijednica uz hrvatski polazni natuknički etnik navodi njegov opis, poput „*Erdelecz*, t. j. iz Erdelya, *Transylvanus, ni*“ (Belostenec 1740). U makrostrukturi je hrvatskih jednojezičnika najčestotniji muški natuknički etnik *Erdeljac* (u kajkavskih leksikografa *Erdelec/ Erdelecz* nastao od depalatalizirane osnove *Erdel*, a u ARj zabilježeni su još i likovi *Ardeļac, Jerdeļac* i *Erdeļanin*). Muški je natuknički etnik opisan kao 'čovjek iz Erdeļa' (ARj), odnosno '*etn* 1. čovjek rodom iz Erdelja 2. čovjek koji živi u Erdelju' (RHJ LZ 2000), dok se za ženske etnike ni u jednome rječniku ne navodi opis. Najviše etnika, i muških i ženskih, i najviše etnika izvedenih iz raznokorijenskih osnova u strukturi rječničkoga članka bilježi Vitezović (17./18. st.).

5. Tvorba ktetika od horonima i tvorba posvojnih pridjeva od etnika

U dijelu se recentne literature ktetici drže posvojnim pridjevima, ali posvojni se i odnosni pridjevi ne smiju poistovjećivati jer su nastali od različitih osnova – ktetici kao odnosni pridjevi najčešće od (hor)onima, a posvojni pridjevi od etnika.[1] Svi su ktetici u pregledanim rječnicima tvoreni sufiksom ***-ski/-szki*** dodavanjem na egzonimnu horonimnu osnovu, a u strukturi su rječničkoga članka obrađeni na isti način kao i etnici, odnosno kao natuknice, kao dio istoznačnoga ktetičkog niza i kao dio natukničkoga niza te su obrađeni u skoro svim pregledanim leksikografskim izvorima u kojima se pojavljuju i etnici. Najviše je ktetika nastalo od egzonimne osnove *Erdelj* i njegovih inačica (*ardeļski, Erdelszki/ èrdeļskî/ èrdēļskî/ Èrdêljskî/ Èrdeljskî/ èrdēljskī, hèrdeļskî/ hèrdēļskî, jèrdeļskî/ jèrdēļskî*, *Yrdeſki/ rdeļski*), u dvama se izvorima pojavljuju ktetik *Sedmogorſki/ sedmogorski* (Vitezović 17./18. st.; ARj) i ktetik *transìlvānskī* (Klaić 1987; RHJ LZ 2000). Samo je u Vitezovićevu rječniku u istoznačnome nizu rječničkoga članka naveden ktetik *Sibinſki*.

Dok se u dvojezičnicima i višejezičnicima uz natukničke ktetike navode istoznačnice u strukturi rječničkoga članka, u jednojezičnicima se uz natuknički ktetik daje semantički opis prema modelu 'koji pripada *čemu*, koji se odnosi na *što*“. U metajeziku se definicija dvaju starijih jednojezičnika ('koji pripada Erdeļu', 'koji pripada Herdeļu' ARj 1880–1876; 'što pripada Erdelju' Broz – Iveković 1901) pojavljuje glagolski oblik „pripada“ koji pokazuje da se tada još nije promišljalo o razlikovanju posvojnosti i odnosa prema čemu, a u suvremenom se jednojezičniku RHJ LZ (2000) glagolskim oblikom „odnosi se“ ukazuje da se ktetici trebaju svrstati

[1] O razgraničenju posvojnih i odnosnih pridjeva podrobnije v. Znika (1997; 1999).

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

među odnosne pridjeve ('koji se odnosi na Erdelj i Erdeljce', 'koji se odnosi na Transilvaniju').

ktetik potvrđen kao natuknica	ktetik u strukturi rječničkoga članka potvrđen kao istoznačnica natukničkoga leksema	ktetik u strukturi rječničkoga članka potvrđen kao dio natukničkoga niza
Erdelszki, a, o (Habdelić 1670)	*Yrdeĺʃki, a,o* (Vitezović 17./18. st.)	*èrdēljskī* (Klaić 1987)
Erdelszki, ka, ko (Belostenec 1740)	*ardeļski* (ARj)	*transìlvānskī* (Klaić 1987)
èrdeļskî/èrdēļskî (ARj)	*herdeļski* (ARj)	
Èrdêljskî/Èrdeljskî (Broz – Iveković 1901)	*jerdeļski* (ARj)	
èrdēljskī (RHJ LZ 2000)	*Sibinʃki, a,o* (Vitezović 17./18. st.)	
ardeļski (ARj)		
hèrdeļskî/hèrdēļskî (ARj)	*Sedmogorʃki, a, o* (Vitezović 17./18. st.)	
jèrdeļskî/ jèrdēļskî (ARj)		
rdeļski (ARj)		
sedmogorski (ARj)		
ansìlvānskī (*ž* ā, *s* ō) (RHJ LZ 2000)		

Među pregledanim je rječnicima Vitezovićev rječnik jedino vrelo u kojemu su zabilježena četiri posvojna pridjeva izvedena od muških etnika *YrdeĺÇanin* i *Sibińanin* te ženskih etnika *YrdeĺKińa* i *Sibińkińina* i to sufiksima ***-ov*** (*YrdeĺÇaninov, a, o* i *Sibińaninov, a, o*) i ***-in*** (*YrdeĺKińin, a, o* i *Sibińkińin, a, o*).

6. *Erdelj* u hrvatskoj onimiji

Horonim *Erdelj* jedini je od svih pet horonimnih istoznačnica koje bilježe hrvatski rječnici za rumunjsku povijesnu pokrajinu Transilvaniju ugrađen u hrvatske prezimenske likove. Najstarija potvrda prezimena tvorenoga od horonima *Erdelj*, sudeći po navodu iz Akademijina rječnika, seže u 16. stoljeće – „Selo Grge 'Erdelca' Mon. croat. 271. (1572)“. Danas, nakon više od četiriju stoljeća, u hrvatskome je prezimeniku desetak jednostrukih i još toliko dvostrukih prezimena[1] temeljenih na horonimu *Erdelj*. To su: *Erdelec, Erdeli, Erdeli Pavlović, Erdelić, Erdely, Erdelyi, Erdelj, Erdelja, Erdelja Miličević, Erdelja Podvinski, Erdelja Sinković, Erdeljac, Erdeljac Baničeк, Erdeljac Grgić, Erdeljac Jovanović, Erdeljan, Erdelji, Erdelji Oršić, Erdelji Štivić, Erdeljić* (Maletić – Šimunović 2008). Frekventnošću se izdvajaju:

Erdelja (rasprostranjeno u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, najviše u Mihovljanu kraj Krapine)
Erdeljac (okolica Karlovca, najviše u Karlovcu)
Erdelji (Međimurje, najviše u Svetoj Mariji; sjeverna Hrvatska).

[1] Sva dvostruka prezimena imaju samo jednoga nositelja (vjerojatno je riječ o prezimenu udane ženske osobe).

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

Sastavnicom je hrvatske ojkonimije *Erdelj,* naselje u sastavu Općine Generalski Stol u Karlovačkoj županiji.

7. Zaključak

Zastupljenost je toponima, etnika i ktetika pretkaziva u povijesnim i suvremenim leksikografskim izvorima. Ta je pretpostavka bila povodom istraživanja pojavnosti horonima *Transilvanija* u jednojezičnim, dvojezičnim i višejezičnim hrvatskim rječnicima. Pregledano je dvadesetak rječnika nastalih u rasponu od kraja 16. stoljeća do danas. U nekim je rječnicima izostala tražena građa, što zbog nedorečenih kriterija uvrštavanja imena u rječnike, što zbog jasno definiranih kriterija kojima se imenska građa isključuje iz leksikografskoga opisa. Ipak, većina pregledanih rječnika sadržava jedno hrvatsko ime ili (češće) više njih za *Transilvaniju*, nekadašnju rumunjsku kneževinu, a danas pokrajinu u toj istočnoeuropskoj državi.

Ekscerpcija egzonimnoga horonima *Transilvanija* i njegovih istoznačnica te njihovih etnika, ktetika i posvojnih pridjeva iz hrvatskih rječnika, raščlamba rječničke obradbe i pokušaj ustavljivanja primijenjenih leksikografskih postupaka pokazala se ne samo izazovnom nego i vrlo složenom zadaćom s iznenađujuće brojnom i bogatom leksičkom građom, osobito u starijim leksikografskim izvorima.

Različitost se potvrđenih likova horonima očituje na grafijskome, fonološkome, tvorbenome, sintagmatskome i leksičkome planu. Od pet raznokorijenskih skupina – *Erdelj, Sedmogorska, Sedmogradska, Sibinjska zemlja* i *Transilvanija* – na svim je tim razinama potvrdama nabogatija skupina *Erdelj* u čijoj je osnovi hrvatski egzonim mađarskoga endonima *Erdély*. Horonim *Erdelj* vremenski prethodi i svim ostalim istoznačnicama, a traga je ostavio i u suvremenoj hrvatskoj onimiji.

Raščlamba je etničkih i ktetičkih pojavnica pokazala neujednačenost njihove leksikografske obradbe. Češće se pojavljuju muški etnici od ženskih (i to u jedninskome obliku). Najčešći je tvorbeni sufiks kojim se tvori muški etnik *-ac*, odnosno *-ec/-ecz*.

Najviše je sustavnosti u obradbi leksikografske građe zamijećeno u Vitezovićevu rječniku koji jedini bilježi neke istoznačnice horonima *Transilvanija* i od njih izvedene etničke i ktetičke likove te posvojne pridjeve. Njegovi su primjeri vrijednim dokazom tvorbenoga i leksičkoga potencijala hrvatskoga jezika.

Šteta je što sve više suvremenih rječnika iz svoje građe izostavlja onime bilježeći tek njihove etničke i ktetičke likove. Time se leksikografska građa osiromašuje za svoju bitnu sastavnicu. Pokazao je to primjer horonima *Transilvanija* i njegovih istoznačnica te njihovih etničkih i ktetičkih izvedenica u hrvatskim rječnicima.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

8. Popis horonima, etnika, ktetika i posvojnih pridjeva

horonim	istoznačnice	muški etnik	ženski etnik	etnik m. mn.	ktetik	posvojni pridjev
ERDELJ		*Ardeļac*			*ardeļski*	
	Èrdeļ *Erdeļ* *Erdéĺ* *Erdely* *Erdegl* *Erdelj* *Èrdelj* *Èrdēlj* *Erdel*	*Erdeļac* *Erdéljac* *Erdeļanin* *Erdelec* *Erdelecz*	*Èrdēljka*	*Erdeljci* *Erdèļani*	*èrdēljskī* *èrdeljskī* *Èrdeljskî* *Èrdêljskî*	
	Hèrdeļ *Herdeļ*				*herdeļski* *hèrdeļskî* *hèrdēļskî*	
	Jèrdeļ *Jerdeļ*	*Jerdeļac*			*jerdeļski* *jèrdeļskî* *jèrdēļskî*	
	Rdeļ				*rdeļski*	
	Yrdeĺ *Rdeļska*	*Yrdeĺçanin*	*Yrdeĺka* *Yrdeĺkińa*		*Yrdeĺſki, a,o*	*Yrdeĺçanin ov, a, o* *Yrdeĺkińin, a, o*
	Erdegl ʒemglja *Erdèly Derſava* *Erdelyzka zemlya* *erdelſzko herczeſtvo*					
SEDMOGORSKA	*Sedmogorci* *Sedmogorſka zemĺa* *Sedmogorſka* (rkp. *Sedmogorſko*)	*Sedmogorac*	*Sedmogorka*		*sedmogorski* *Sedmogorſki a, o*	
SEDMOGRADSKA	*Sedmogradska* *Sẽdmogradskā*					
***SIBINJSKA**	*Sibińani*	*Sibińanin*	*Sibińka*		*Sibinſki,*	*Sibińanino*

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

	Sibińſka zemĺa	*Sibińçanin*	*Sibińkińa*		*a,o*	*v, a, o Sibińkińin, a, o*
TRANSILVANIJA	*Transilvania Transilvanija Transilvanija Transìlvānija*			*Transilvani*	*transìlvānskī transìlvānskī* (*ž* ā, *s* ō)	

Leksikografski izvori

Anić (2003) Anić, Vladimir. 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* [prir. Ljiljana Jojić]. Zagreb : Novi Liber.

ARj *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–XXIII. Zagreb : JAZU, 1880–1976.

Belostenec I (1740) Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylazium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, I, *Gazophylazium illyrico-latinum*, II, Zagreb (pretisci: 1972. i 1998.).

Belostenec II (1740)

Broz – Iveković (1901) Broz, Ivan; Iveković, Franjo. 1901, *Rječnik hrvatskoga jezika*. I–II. Zagreb (pretisak: 2009.).

Habdelić (1670) ıbdelić, Juraj. 1670. Dictionar ili *Réchi Szlovenske zvexega ukup zebrane, u red postaulyene, i Diachkemi zlahkotene*. Graz (pretisak: [1]1989., [2]1999.).

HER (2002) *·vatski enciklopedijski rječnik* [ur. Ranko Matasović i Ljiljana Jojić], Zagreb : Novi Liber, 2002.

Jambrešić – Sušnik (1742) Jambrešić, Andrija; Sušnik, Franjo. 1742. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*. Zagreb (pretisak: 2009.).

Klaić (1987) Klaić, Bratoljub. 1987. *Rječnik stranih riječi* : tuđice i posuđenice [prir. Željko Klaić]. Zagreb : Nakladni zavod Matice hrvatske.

Mažuranić – Užarević (1842) Mažuranić, Ivan; Užarević, Jakov. 1842. *Deutsch-ilirisches Wörtetbuch / Němačko-ilirski slovar*. Zagreb.

Mikalja (1649–1651) Mikalja, Jakov. 1649.–1651. *Blago jezika slovinskoga illi slovnik ù Komu ìzgovarajuſe rjeci slovinſke Latinski , i Diacki.* Loreto : Ancona.

Parčić (1858) ırčić, Dragutin Antun. 1858. *Riečnik ilirsko-talianski (polag najnovijih izvorah)*. Zadar.

RHJ LZ (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika* [gl. ur. Jure Šonje], Zagreb : Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ : Školska knjiga, 2000.

Stulli (1806) Stulli, Joakim. 1806. *Rjecsoslòžje slovinsko-italiansko-latinsko.* I–II. Dubrovnik.

Vitezović (17./18.st.) Vitezović Ritter, Pavao. 17./18. st. (rkp.) *Lexicon Latino-Illyricum.*

tezović Ritter, Pavao. *Lexicon Latino-Illyricum*, Prijeslik rukopisa, sv. 1 [prir. Bojan Marotti], Zagreb : ArTresor, 2000.

tezović Ritter, Pavao. *Lexicon Latino-Illyricum*, Prijepis i obrada, sv. 2 [rukopis kritički pročitale i rječnik upisale Zrnka Meštrović i Nada Vajs; prir. Bojan Marotti], Zagreb : ArTresor, 2010.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

tezović Ritter, Pavao. *Lexicon Latino-Illyricum*, Hrvatsko-latinski rječnik, sv. 3 [prir. Nada Vajs i Zrnka Meštrović], Zagreb : ArTresor – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009.

Voltić (1803) — Voltić, Josip. 1803. *Ricsoslovnik (vocabolario –Woerterbuch) illiricskoga, italianskoga i nimacskoga jezika s jednom pridpostavljenom grammatikom illi pismenstvom.* Beč.

Vrančić (1595) — Vrančić, Faust. 1595. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* : *Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae.* Venecija (pretisci: Zagreb 1971., 1990. i 1992.)

Literatura

Babić, Stjepan. 1975.–1976. Prezimena, toponimi, etnici i ktetici u književnom jeziku. *Jezik*, XXIII, 5, 139–144.

Babić, Stjepan. 1976. Tvorba etnika u dijalektima i u hrvatskom književnom jeziku. *Onomastica Jugoslavica*, 6, 146–185.

Bjelanović, Živko. 2007. *Onomastičke teme*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Crljenko, Ivana. 2008. O pisanju geografskih imena: Neke nedoumice u hrvatskim leksikografskim i kartografskim djelima. *Studia lexicographica*, god. 2, br. 1, 77–104.

Čilaš Šimpraga, Ankica. 2012. Etnici i ktetici u Drniškoj krajini. *Folia onomastica Croatica,* 21, 17–36.

Frančić, Anđela. 2013. Hrvatska imena u 17. i 18. stoljeću, poglavlje u knjizi *Povijest hrvatskoga jezika*, 3. knjiga: 17. i 18.. stoljeće, Zagreb : Croatica, 461–509.

Gabrić-Bagarić, Darija. 1997. Toponimijska građa u rječniku „Blago jezika slovinskoga" (1651.) Jakova Mikalje. *Folia onomastica Croatica*, 6, 63–87.

Gabrić-Bagarić, Darija. 2001. *Blago jezika slovinskoga* – prvi moderni hrvatski rječnik. *Forum,* 7–9, 1068–1077.

Gabrić-Bagarić, Darija. 2010. *Na ishodištu hrvatske leksikografije : Trojezični rječnik* Blago jezika slovinskoga *Jakova Mikalje* (1649./1651.). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Grgin, Borislav. 2006. *Rumunjske zemlje u srednjem i ranom novom vijeku*, Zagreb : FF-press.

Hrvatska enciklopedija, knj. 3 Da-Fo. 2001. Zagreb: Hrvatski leksikografski zavod *Miroslav Krleža.*

Karbić, Marija. 2009. Lackovići (Lackfi) iz plemićkog roda Hermán, *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice / Volksdeutsche Gemeinschaft Jahrbuch*, god. 16, 13–30.

Kladnik, Drago; Perko, Drago. 2013. *Slovar slovenskih eksonimov*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU.

Lukač, Stjepan. 2003. Marulićev *Evanđelistar* (Coloniae, 1529) iz mađarskog Gyöngyösa. *Colloquia Maruliana*, 12, 255–260.

Maletić, Franjo; Šimunović, Petar (prir.). 2008. *Hrvatski prezimenik : Pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Manea-Grgin, Castilia. 2010. Humanist i zagrebački biskup Nicolaus Olahus (Nikola Olah, Nicolae Valahul ili Românul, 1543–1548) i njegova korespondencija sa Stjepanom Brodarićem. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 1, 231–267.

Nikolić Jakus, Zrinka. 2011. Obitelj Čupor Moslavački. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 4, 269–300.

Peti, Mirko. 1997. Koje su imenske riječi etnici i etnonimi. *Folia onomastica Croatica*, 6, 99–112.

Putanec, Valentin. 1968. Pavao Vitezović (1652—1713) kao onomastičar i antroponimija u "Lexicon latino illyricum" (17.–18. st.). *Rasprave Instituta za jezik JAZU,* 1, 45–88.

Sekulić, Ante. 1997. Brat Juraj Utišinović graditelj povijesti. *Zalai múseum*, 7, 11–18)

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)

Skok, Petar. 1971.–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Šimunović, Petar. 2002. Antroponimija III – Ostali tipovi imena. U: *Słowiańska onomastyka – Encyklopedia*, I, Warszawa – Kraków, 527–532.

Šimunović, Petar. 2009. *Uvod u hrvatsko imenoslovlje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Tafra, Branka. 2011. Istopisnice i istoslovnice u hrvatskom jeziku. U: *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim* II. (ur. Dubravka Sesar). Zagreb: FF-press, 173–179.

Težak, Stjepko. 1973.–1974. Etnici i ktetici u pravopisnom rječniku. *Jezik*, XXI, br. 2, Zagreb, 52–55.

Vulić, Sanja. 1998. Rumunjski Hrvati u pretpreporodnom i preporodnom razdoblju. *Dani Hvarskoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 1, 567–574.

Znika, Marija. 1997. Opisni i odnosni pridjevi. *Suvremena lingvistika*, 43/44, 341–357.

Znika, Marija. 1999. Posvojni i odnosni pridjevi. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25, 377–389.

BDD-A27171 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.25 (2026-09-15 09:22:17 UTC)